

Patricija Pavlišić, univ. spec. oec.

Studentica doktorskog studija

Sveučilište Jurja Dobrile

Fakultet ekonomije i turizma „dr. Mijo Mirković“

E-mail: patricija.pavlisic@pu.t-com.hr

**DRUŠTVO NA PUTU SRAZA: POVIJESNI PRIKAZ I
POTREBA ZA RAZVOJEM PRAVEDNIJE NOVE
EKONOMIJE**

UDK / UDC: 330.341:316.34

JEL klasifikacija / JEL classification: A13, F63, O15

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 30. rujna 2015. / September 30, 2015

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 24. svibnja 2016. / May 24, 2016

Sažetak

Razvojem ekonomske misli i društvene osviještenosti, viziju gospodarskog prosperiteta i napretka u budućnosti, nemoguće je sagledati bez razmatranja socijalne dimenzije budućeg održivog gospodarskog razvoja, koja traži pobliže ispitivanje postojećih ekonomskih i društvenih nejednakosti i održivosti socijalne pravde. Trenutna raspodjela svjetskog bogatstva upozorava na rastući društveni sraz, što je u suprotnosti s novim vrijednostima socijalne kohezije, koje zagovara međunarodna zajednica. Zbog toga se u ovom radu postojeći koncept „nove ekonomije“ promatra iz globalne perspektive povijesnog razvoja, dubokih društvenih promjena i rastućih društvenih nejednakosti, što ukazuje na potrebu oblikovanja pravednije nove ekonomije. Analizom postojećeg stanja dolazi se do zaključka da se suprotstavljeni ciljevi: globalizacije (težnje za profitom) i socijalne kohezije (zadovoljavanja socijalnih potreba) trebaju prevladati, pošto gospodarska stabilnost ne može postojati bez povjerenja i uključenosti svih pojedinaca u društvenu zajednicu. Budućnost zahtijeva izgradnju kvalitetnog socijalnog i ljudskog kapitala, ističući novu paradigmu pametnog, održivog i uključivog rasta, rasta u kojem svaki pojedinac ima mogućnost ostvariti svoje razvojne individualne potencijale. Društvo budućnosti je društvo u kojem je čovjek i njegovo dostojanstvo na prvom mjestu, društvo u kojem nema mjesta za neznanje i predrasude prema onima koji su drukčiji, jer iza svih velikih ideja, inovacija i postignuća nalazi se čovjek i njegova motivacija.

Ključne riječi: *nova ekonomija, ekonomske i društvene nejednakosti, socijalna pravda, socijalna kohezija*

1. UVOD

Suvremena stajališta u ekonomskim promišljanjima dovode do razvoja novog ekonomskog koncepta pod nazivom nova ekonomija, pojma koji označava globalnu dinamičnu ekonomiju, utemeljenu na znanju i inovacijama. Razvojem društvene osviještenosti, polazeći od razmišljanja da gospodarski napredak ne bi trebao ići nauštrb društvenog razvoja, znanstvenicima, ekonomistima i sociolozima, osim ekonomske, sve značajnija postaje i socijalna dimenzija održivog gospodarskog razvoja: suzbijanje siromaštva, socijalna pravda i socijalna kohezija. Postizanje socijalne kohezije, kao nove vrijednosti suvremenog razvoja, zahtijeva pobliže sagledavanje ekonomskih i društvenih nejednakosti, koje su u povijesti oduvijek postojale, a pristup vladajućih elita i društvene zajednice ovisio je o prevladavajućoj ideologiji promatranog razdoblja.

Trenutno stanje u svjetskom gospodarstvu upozorava na rastuće ekonomske nejednakosti i društveni sraz, što je prema općem shvaćanju, negativna posljedica globalizacije i u suprotnosti je s novim vrijednostima socijalne kohezije. Razumijevanje današnjih rastućih nejednakosti na globalnoj razini i potrebe razvoja pravednijih modela, zahtijeva sagledavanje povijesnih razvojnih modela i njihovih pristupa nejednakosti. Suvremeni trendovi razvoja nedvojbeno su proizvod prošlosti, a budući će razvoj ovisiti o mjerama poduzetim danas. Zbog toga postojeći koncept *nove ekonomije* treba promatrati iz globalne perspektive rastućih nejednakosti, te sve većeg jaza između bogatijih i siromašnijih slojeva svjetskog stanovništva. Unatoč globalnom gospodarskom rastu, većinu zemalja obilježava povećanje socijalnog raslojavanja stanovništva, i rijetko je koja od nerazvijenih zemalja uspjela iskorijeniti siromaštvo, što je posljedica mnogobrojnih interaktivnih čimbenika.

Ovim radom nastoji se putem povijesnog pregleda, osvrta na pristup nejednakostima, te prikaza današnjeg statističkog stanja, pokazati važnost oblikovanja novog razvojnog modela utemeljenog na humanim načelima i socijalnoj pravdi, kao ključnoj vrijednosti za budući održivi razvoj.

Prvi dio rada opisuje povijesni pristup nejednakostima s osvrtnom na ekonomske teorije i dostupna istraživanja, što omogućava uvid u kretanje nejednakosti kroz prošlost, te nastanak i uspon socijalne države kao važne inovacije 20. stoljeća. Globalizacija i gospodarski rast bitno mijenjaju sliku socijalne države, te se zato u drugom dijelu razmatraju znanstvena istraživanja i različiti pristupi nejednakostima u suvremenom gospodarstvu. U radu se prikazuje statistička slika ekonomskih nejednakosti danas, koje su povezane s društvenim nejednakostima, što postaje važan izazov za budući održivi razvoj društva, pošto stabilnost ne može postojati bez povjerenja i uključenosti svih pojedinaca u društvenu zajednicu. U skladu s tim, prikazuju se ciljevi i težnje međunarodnih organizacija (Ujedinjenih naroda, Svjetske banke) i Europske unije, koji proklamiraju humani razvoj, socijalnu koheziju i socijalnu pravdu. U zaključnom dijelu rada ističe se potreba o nužnosti promjena u obrascima ekonomskog, političkog i društvenog života te oblikovanja novog pravednijeg i

humanijeg društva, odnosno potreba za razvojem pravednije održive nove ekonomije.

2. POVIJESNI OSVRT: NEJEDNAKOST I SOCIJALNA DRŽAVA

Nejednakost u društvu jedna je od najkontroverznijih tema u okviru razvoja ekonomskih misli i ekonomskih istraživanja. Razumijevanje današnjih rastućih nejednakosti na globalnoj razini i potrebe razvoja pravednijih modela, zahtijeva sagledavanje povijesnih razvojnih modela i njihovih pristupa nejednakosti. Ekonomske nejednakosti u raspodjeli ekonomske moći (dohotka i bogatstva), te s njima povezane društvene nejednakosti u širem smislu, postojale su oduvijek u ekonomskoj povijesti. Siromaštvo je staro koliko i čovječanstvo, a razlike između bogatih i siromašnih postojale su još od pojave prvih vlasništva. Društveni stavovi prema osobama na rubu društva mijenjali su se kroz povijest, a pristup vladajućih političkih elita prema nejednakosti ovisio je o prevladavajućoj ideologiji i ekonomskoj teoriji promatranog razdoblja.

Promatrajući povijesni razvoj društva, od prvih civilizacija nadalje, uočava se da dugi niz stoljeća u antici i srednjem vijeku (u robovlasničkom i feudalnom sustavu), država nije intervenirala u socijalne prilike građana, već su siromašni uglavnom bili prepušteni ljudskoj solidarnosti i milosrđu. Moderna država na Zapadu razvila se iz feudalne u razdoblju od 14. do 18. stoljeća i imala je oblik tzv. *države zaštitnice*, u kojoj se pojedinac podređuje državnoj vlasti, a kao protuuslugu dobiva jamstvo da će ta vlast štititi njegovo pravo na život i pravo vlasništva.

S pojavom klasične političke ekonomije, potkraj 18. i početkom 19. stoljeća, kada su uslijed Prve industrijske revolucije nastupile brojne društvene promjene (demografski rast, migracije stanovništva iz ruralnih u urbana središta), pitanje distribucije bogatstva u Velikoj Britaniji i Francuskoj, već je bilo u središtu ekonomskih analiza. Gospodarstvo se temeljilo na slobodnom tržištu i na načelu Adama Smitha¹ *laissez-faire*, što znači da država ne intervenira, nego tržištu prepušta da ono određuje pravila ekonomske i socijalne djelatnosti, a građansko društvo i društveni život zasnivali su se na privatnom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju. Za Thomasa Malthusa² glavna prijetnja društvenoj ravnoteži i raspodjeli bogatstva postaje prenapučenost stanovništva, te on smatra da hitno treba ukinuti svaku pomoć siromašnima i strogo nadzirati njihov natalitet, jer će inače uslijediti kaos i bijeda. O rastućim razlikama u raspodjeli dohotka promišlja David Ricardo³, koji utemeljuje svoju radnu teoriju vrijednosti prema kojoj dobra, ako su korisna, dobivaju prometnu vrijednost iz dva razloga: zbog svoje oskudnosti i količine rada koja je potrebna za njihovu proizvodnju.

¹ Adam Smith (1723.-1790.) objavljuje 1776. „Bogatstvo naroda“

² Thomas Malthus (1766.-1834.) objavljuje 1798. „Ogled o načelu stanovništva“

³ David Ricardo (1772.-1823.) objavljuje 1817. „Načela političke ekonomije i oporezivanja“

Ako se porast stanovništva i proizvodnje trajno nastave, zemlja će biti sve oskudnija u odnosu prema drugim dobrima, što prema zakonu ponude i potražnje, povećava cijenu zemlje i rente koja se isplaćuje zemljoposjednicima, te dovodi do još veće društvene neravnoteže. Zemljoposjednici primaju sve veći dio nacionalnog dohotka, a ostatak stanovništva sve manji, te prema Ricardu logično rješenje je uvođenje većeg poreza na zemljišnu rentu.

Velike tehnološke inovacije u 19. stoljeću, započete s uvođenjem strojeva, omogućile su snažan zamah industrijske proizvodnje. Egzodus seljaštva dovodi do stvaranja velike količine raspoložive radne snage uz istodobnu koncentraciju kapitala (iz trgovine i poljoprivrede) u rukama razmjerno maloga broja ljudi, kojim se sve više koristi za industrijsku djelatnost. Tvornice postaju središte organizirane podjele rada i specijalizacije, u kojima su radni dani bili dugi, a nadnice vrlo niske. Taj se je proces odrazio u preobrazbi društvenih klasa, ubrzanom procesu urbanizacije i kretanju ljudi i robe, diferencijaciji uloga u društvu i pluralizmu funkcija i institucija, što je dovelo do produbljivanja ekonomskih nejednakosti i razvoja urbanog siromaštva. Razumijevanje dinamike razvoja industrijskog kapitalizma i bijede industrijskih radnika postaje osnova razvoja prvih socijalističkih pokreta. U tom kontekstu Karl Marx⁴ kritički promišlja da je višak vrijednosti kojeg prisvaja kapitalist rezultat eksploatacije radnika. Marx produbljuje analizu dinamike kapitala, te zaključuje da se industrijski kapital (strojevi, oprema) može bezgranično akumulirati i koncentrirati, što će u konačnici dovesti, ili do snižavanja stope povrata od kapitala, ili do političke neravnoteže, te urušavanja kapitalizma.

Od 1870. do 1914. nejednakost je u najboljem slučaju stabilizirana na vrlo visokom stupnju, a u nekim aspektima vidljiva je beskrajna spirala nejednakosti, uz sve jaču koncentraciju kapitala i bogatstva (Piketty, 2014.).

Borba industrijske radničke klase, koja postaje sve brojnija i kojoj podliježu državne vlasti iz straha od revolucije, ishodila je razvoj socijalne politike i sustava socijalne sigurnosti. Najraniji oblici socijalnog osiguranja (prvi zakoni o osiguranju za slučajeve nesreća, bolesti i starosti) pojavljuju se krajem 19. stoljeća u Njemačkoj, a kasnije su slične akcije uslijedile i u drugim europskim zemljama: Austriji i Mađarskoj. Socijalna država⁵, kao proširenje klasične „države zaštitnice“, pojavljuje se krajem 19. stoljeća, u razdoblju razvoja industrijskog društva i umnožavanja socijalnih problema, koje više nije bilo moguće rješavati državnom kontrolom ili represijom nad prosjacima i skitnicama. Nastala je s ciljem sprječavanja ili ublažavanja socijalno negativnih posljedica novog načina života, koji je potisnuo predindustrijske oblike solidarnosti, kao što su to: proširena obitelj, lokalna zajednica i Crkva (Šućur, 1998.).

⁴ Karl Marx (1818.-1883.) objavljuje 1867. „Kapital“

⁵ Socijalna je država ona država koja u uvjetima privatnog tržišnog gospodarstva preuzima odgovornost za uklanjanje uzroka i ublažavanje posljedica siromaštva, životne ugroženosti i nesigurnosti te uspostavu određenih, dogovorenih standarda usluga svojim građanima (Njavro Đ., 1998.)

Nove ideje u području ekonomske sociologije, u razdoblju prije i poslije Prvog svjetskog rata, iznosi Karl Polanyi koji ističe odnos između ekonomije i sociologije (društva), smatrajući da je ekonomija bitno društveni proces, pa je kao takva uklopljena u šire društvene strukture i institucije o kojima ovisi, te je zbog toga ideja samoregulatornoga tržišta neodrživa (Polanyi, 1944.)

Promatranjem ekonomskih nejednakosti kroz različita povijesna razdoblja može se uočiti da su one u prošlosti bile na vrlo visokoj razini posebno početkom 20. stoljeća, o čemu govori Pikkety u svojoj knjizi „Kapital u 21. stoljeću“. Pikkety tvrdi da su dva svjetska rata i Velika gospodarska kriza 1929.-1933., te veća uloga države u ekonomskoj i socijalnoj politici, doveli do transformacije strukturne nejednakosti i smanjenja ekonomske nejednakosti u prvoj polovini 20. stoljeća (Pikkety, 2014.). U zapadnim zemljama svijeta, posebno zapadnoj Europi, kriza je označila kraj liberalne epohe te dovela je do uspona doktrine državnog intervencionizma, kojeg je teorijski osmislio J. M. Keynes. U godinama poslije Drugog svjetskog rata, najvažnije pitanje bilo je spriječiti nastanak nove Velike depresije iz 1929., te znatno je ojačao utjecaj države u ekonomskoj i socijalnoj sferi. Socijalno pitanje postalo je središnje pitanje demokratskog razvoja zapadnog svijeta. Takav razvoj socijalne države, u kojoj država preuzima odgovornost za minimalnu socijalnu sigurnost svojih građana, postaje važna društvena inovacija 20. stoljeća.

Uspom socijalne države, uglavnom u europskim zemljama, od 50-ih godina do sredine 70-ih godina obilježava porast državne redistribucije i viša razina socijalnih prava (Puljiz, 1994.), te se u literaturi često govori o Zlatnom dobu ili Slavnih trideset godina (Pikkety, 2014.). Riječ je o razdoblju izrazitog gospodarskog rasta (prosječna stopa rasta iznosila je između 4 i 5 % godišnje), porasta životnog standarda, širenja društva masovne potrošnje, te jačanja radničke klase, koja je bila dobro organizirana u sindikate. Nakon ove ekspanzije slijedi razdoblje restrikcija i restrukturiranja sustava socijalne politike, koje francuski autori nazivaju Teško razdoblje.

Socijalna država uspostavljena nakon Drugog svjetskog rata, prolazi posljednjih tridesetak godina kroz krizu, uvjetovanu globalizacijom i brojnim promjenama u društvu, gospodarstvu, tehnologiji, demografskoj slici i na tržištu rada. Socijalna država suočava se s novim globalnim izazovima, sadržanim u sljedećem:

- financijska kriza, odnosno sve veći raskorak između javnih socijalnih troškova i mogućnosti države da ih pokriva, posebno uslijed smanjivanja fiskalnih obveza radi poticanja poduzetništva,
- tehnološki napredak povećava proizvodnost rada i smanjuje broj potrebnih radnih mjesta, posebno nekvalificiranih i polukvalificiranih radnika,
- fleksibilizacija na tržištu rada i reforme radnog zakonodavstva smanjuju broj stalno zaposlenih i umanjuju socijalna prava nezaposlenih, što sve povećava dugotrajnu nezaposlenost,

- demografski trendovi starenja stanovništva, pada nataliteta, produženja životnog vijeka i povećanja broja starijih osoba dovode u krizu mirovinske sustave međugeneracijske solidarnosti,
- znanstveni i tehnološki napredak u medicini značajno je povećao troškove zdravstvene zaštite, a time i cijenu zdravstvenih usluga.

Spomenuti razlozi uvjetuju preobrazbu socijalne države u državu u kojoj se smanjuju socijalna prava stanovništva, koje je sve više usmjereno na primjenu dobrovoljnog i privatnog dopunskog socijalnog osiguranja (zdravstveno i mirovinsko osiguranje).

Neoliberalni kapitalistički sustav suvremenog doba, temeljen na ideologiji da tržišta sama po sebi postižu djelotvorne rezultate, koji ponovo postaje prevladavajuća doktrina krajem 20. stoljeća, često se okrivljuje za smanjivanje socijalnih prava i porast nejednakosti. U literaturi spomenute teze još uvijek nisu dostatno znanstveno istražene, što predstavlja poticaj za dodatna istraživanja. Međutim, nedvojbeno je da u neoliberalnom kapitalizmu postoji stalna tendencija prema smanjivanju državnih ovlasti i usluga koje pruža država, čime se otežava pristup najugroženijih slojeva stanovništva brojnim uslugama (zdravstvo, obrazovanje). Koncept poslovanja prema tzv. Washingtonskom konsenzusu iz 1989. godine, donesen kao potpora globalizacijskom procesu, koji daje prednost tržišnom fundamentalizmu, te zagovara liberalizaciju i deregulaciju, po mnogima je produbio gospodarske probleme zemalja u razvoju i povećao nejednakost (Stiglitz, 2004.). Povijesni razvoj pokazuje da ekonomija kapanja ne postoji, što znači da od gospodarskog rasta ne ostvaruju svi nužno dobrobit, a socijalna kohezija je važna za uspješnost gospodarstva jer socijalni i politički nemiri ugrožavaju stabilnost zemlje, te onemogućavaju dodatna ulaganja i rast.

U suvremenom svijetu pod pritiskom liberalizacije i težnje za većom profitabilnošću, načela socijalne pravde se ponekad zanemaruju, iako su zajamčena ustavnim poretom gotovo svih demokratskih zemalja svijeta. Međunarodne organizacije, poput Ujedinjenih naroda, Svjetske banke i institucija Europske unije upućuju na važnost humanog razvoja i socijalne pravde, te pozivaju na promišljanje budućnosti u smjeru promocije socijalne kohezije, kao nove vrijednosti kvalitetnog suživota u zajednici.

3. GLOBALIZACIJA, GOSPODARSKI RAST I PRISTUP NEJEDNAKOSTI

Iako u svijetu 21. stoljeća, kojeg obilježava globalizacija, ogroman napredak, znanstvena dostignuća i tehnološki razvoj, ima svega dostatno, većina svjetskog stanovništva ne živi u izobilju već postoji nekolicina bogatih, široka srednja klasa, i velik broj socijalno ugroženih. Globalizacija označava napredak i prosperitet, ali se povezuje i sa sve većim nejednakostima, kako ekonomskim, tako i nejednakostima u mogućnostima izbora.

O dvojabama koje izaziva globalizacija piše Joseph Stiglitz⁶, osvrćući se na razdoblje krajem 20. stoljeća kada svijet potresaju burni događaji: istočnoazijska financijska kriza (1997.-1998.) i tranzicija istočnoeuropskih gospodarstava na tržišni način privređivanja. U takvim uvjetima sve više dolaze do izražaja pozitivne i negativne posljedice globalizacije, te sve su intenzivniji otpori prema globalizaciji. Stiglitz se osvrće na spomenute događaje i kritički progovara o načinu rada i pristupu najvažnijih međunarodnih organizacija, koji su bitni akteri u samom procesu upravljanja globalizacijom, a to su: Međunarodni monetarni fond (MMF), Svjetska banka i Svjetska trgovinska organizacija (WTO) prema kojima nije blagonaklon, te okrivljuje njihove jednoobrazne programe i odluke, posebno politike MMF-a, čije je djelovanje usko povezano i s politikom financijskog sektora i američkog Ministarstva financija (Stiglitz, 2004.). Stiglitz ipak zaključuje da od globalizacije ne treba odustati, nego treba djelovati u smjeru da bude pravedna i humana. Uspješna globalizacija zahtijeva promjene u ključnim sustavima zajedničkoga globalnog upravljanja. Promatrajući globalizaciju iz današnje perspektive s odmakom od deset godina, može se zaključiti da većina problema postoji i danas, statistički podaci pokazuju da siromaštvo nije iskorijenjeno, društvene nejednakosti se još više produbljuju, resursi se iscrpljuju, a okoliš onečišćuje, što znači da mnogi ljudi od globalizacije još uvijek nemaju koristi.

Znanstveni doprinos istraživanju nejednakosti u 20. stoljeću ostavio je Simon Kuznets, koji je 1955. postavio vezu između nejednakosti raspodjele dohotka i gospodarskog rasta, na osnovi proučavanja dohotka u SAD-u za razdoblje 1913.-1948. Prema Kuznetsovoj teoriji, nejednakosti isprva rastu s gospodarskim rastom, jer će stanovništvo s razvojem gospodarstva prelaziti iz nisko plaćenih sektora (poput poljoprivrede), gdje je nejednakost mala u visoko plaćene sektore (poput industrije), gdje je nejednakost visoka. Nakon što se dosegne određena razina prosječnog dohotka, kada cjelokupno gospodarstvo postane dio modernog sektora, nejednakosti počinju opadati. Ova teorija se grafički prikazuje u obliku obrnutog slova U (Kuznets, 1955.). Zaključak njegovog istraživanja je da će se nejednakosti u konačnici smanjivati. Međutim, smanjivanje nejednakosti dohotka u razdoblju 1914.-1945., može biti i posljedica vanjskih čimbenika: svjetskih ratova, te brojnih ekonomskih i političkih šokova, što dovodi u pitanje tezu o međusektorskoj mobilnosti u gospodarskoj aktivnosti.

U većem dijelu 20. stoljeća nejednakost ipak nije budila veliko zanimanje ekonomista. Po pristupu nejednakosti, znanstvenike se može podijeliti na one koji smatraju da ekonomska nejednakost nije nužno nepoželjna pojava u razvoju gospodarstva, te da veći stupanj jednakosti može dovesti do neefikasnosti gospodarstva, i one koji visoku razinu nejednakosti smatraju neprihvatljivom društvenom činjenicom, koja može dovesti do društvenih napetosti i političke nestabilnosti.

⁶ Joseph Stiglitz 2004. objavljuje „Globalizacija i dvojbe koje izaziva“

Uvođenje socijalne države početkom 20. stoljeća, većina pripadnika poslovnog svijeta, posebno u anglosaksonskim zemljama, doživjela je prirodnim neprijateljem slobodnog poduzetništva, te razoriteljem motivacije i poticaja za inicijative, inovacije i dodatna ulaganja, smatrajući da je nejednakost dio socioekonomskog ustroja. Liberalni su ekonomisti od početka bili protivnici socijalne države, jer su smatrali da ona ograničava tržište kao najbolji distributivni i regulatorni društveni mehanizam (Puljiz, 2006.). Zagovornici liberalizma (Sidgwick, Bentham, Hayen, Friedman) tvrde da u svijetu nejednakih sposobnosti, postizanje jednakosti žrtvuje prava onih kojima je potrebno uzeti, kako bi se dalo nekome tko nije iskoristio svoju priliku (Polšek, 2003.). Ali, unatoč tome, socijalna država postaje nepobitan dio suvremenog kapitalizma i društvenog života, jer je nužna za dugoročnu zaštitu gospodarskog sustava.

U literaturi se ističu tri ključna razloga zašto je nejednakost loša (Todaro, Smith, 2006.). Prvo, izrazita nejednakost dovodi do ekonomske neefikasnosti jer, što je veća nejednakost, manji udio stanovništva može realizirati kredite, ulagati u obrazovanje i poslovanje, te štedjeti. Drugi razlog je u tome što nejednakost smanjuje socijalnu stabilnost i solidarnost, te pojačava političku moć bogatih, kao i njihovu ekonomsku moć pregovaranja. Treće, izrazita nejednakost se obično smatra nepravednom. Akademsku raspravu o pravednoj raspodjeli pokrenuo je američki politički filozof John Rawls i njegova knjiga „Teorija pravednosti“ iz 1971. godine. U toj knjizi Rawls tvrdi da nejednakosti u prihodima i bogatstvu mogu biti opravdane samo onda kada one koriste i najugroženijim grupama u društvu. Drukčije rečeno, nejednakost je opravdana zbog toga što bi najsiriomašnjim članovima društva (i svima ostalima) bilo čak i gore kada nejednakost ne bi postojala (Rawls, 1971.).

S obzirom na razvoj koncepta društveno odgovornog poslovanja i porast društvene osviještenosti u zajednici, od 90-ih godina nadalje prevladava razmišljanje da u sklopu održivog razvoja treba smanjiti ekonomske nejednakosti i poboljšati socijalnu koheziju. Brojni svjetski priznati ekonomisti, sociolozi i filozofi ističu potrebu oblikovanja novog društveno-ekonomskog i civilizacijskog modela⁷, odnosno nove ekonomske, društvene i ideološke paradigme, utemeljene na humanim i etičkim načelima, kao što su to: socijalna pravda, ljudska solidarnost i suosjećanje, tolerancija, dignitet i sloboda ljudi, ravnoteža individualnih i društvenih interesa, etnički, kulturni i religijski pluralizam, i slobodni razvoj čovjekovih kreativnih potencijala (Mesarić, 2006.).

Teorijsku novinu donosi James K. Galbraith 2012. u obliku proširene Kuznetsove krivulje, koja izgleda kao horizontalno polegnuto slovo S, umjesto obrnutog slova U. Galbraith tvrdi da kako proces globalizacije napreduje, te postaje sve više nezavisan od nacionalnih ekonomskih politika, tako se i

⁷ Neke od vizija novih paradigmi razvoja prema Milanu Mesarić (2006.) jesu: „Socijalno-ekološki-tržišni model“ (Hans Kueng, 1999.), „Moralni kapitalizam (Stephen Young, 2006.), „Spiritualni kapitalizam“ (Patricia Aburdene, 2005.), „Otvoreno društvo“ (George Soros), „Informatičko-umreženo društvo“ (Manuel Castells, 1999.), „Transnacionalno, kozmopolitsko, postmoderno društvo“ (Ulrich Beck, 2002.)

nejednakost u svijetu povećava, pa i u najbogatijim zemljama. Međusektorska mobilnost sada djeluje na globalnom planu, što rezultira novim pozitivnim nagibom na Kuznetsovoj krivulji. Zaključak do kojeg Galbraith dolazi je da je za porast nejednakosti (pogotovo od 90-ih godina do danas) prije svega, zaslužan rast financijskog sektora, ali i sektora informacijskih tehnologija, te vojna industrija i industrija hipotekarnih kredita. Spomenuti sektori ne stvaraju mnogo radnih mjesta, već se manjini na vrhu distribucije dohodak i bogatstvo snažno povećavaju. Isto tako, ovi propulzivni sektori kreiraju radna mjesta u drugim sektorima, ali za mnogo manje dohotke. Na taj način Galbraith objašnjava povećanje nejednakosti u najbogatijim državama svijeta poput SAD-a ili Japana (Galbraith, 2012.).

Globalizacija i ekspanzija svjetskog, posebno financijskog tržišta dovela je do afirmacije države koja nastoji smanjiti svoje javne troškove (fiskalne obveze) kako bi njezini poslovni subjekti bili međunarodno konkurentni. Važnu ulogu početkom 90-ih godina, posebno u zemljama u razvoju i tranzicijskim zemljama istočne Europe, odigrale su i smjernice MMF-a, u okviru kojega se posebno zagovara: trgovinska liberalizacija, liberalizacija tržišta kapitala i financijskih tržišta (kamatnih stopa), liberalizacija inozemnih investicija, privatizacija državnih tvrtki, deregulacija tj. ukidanje brojnih zakona koji ograničavaju tržišnu utakmicu (Stiglitz, 2004.), smatrajući da će takve mjere poboljšati alokaciju kapitala i omogućiti gospodarski razvoj. U skladu s tim, MMF najčešće zahtijeva reforme usmjerene na smanjivanje deficita i politiku štednje, što često narušava jednakost i socijalnu koheziju.

Porast porezne konkurencije u svijetu zadnjih desetljeća, u sklopu globalizacije i slobodnog kretanja kapitala, doveo je do smanjenja ili ukidanja progresivnog oporezivanja za najviše dohodovne razrede i kapital. U većini zemalja fiskalni nameti na vrhu postali su zapravo regresivni. Ako se fiskalna regresivnost na vrhu društvene hijerarhije dalje proširi najvjerojatnije će se u budućnosti nejednakosti povećati (Piketty, 2014.). U uvjetima globaliziranog financijskog kapitalizma Piketty predlaže uvođenje svjetskog progresivnog poreza na kapital, popraćenog vrlo velikom međunarodnom financijskom transparentnošću. Međutim, takav idealni sustav oko kojeg će se sve zemlje svijeta složiti u stvarnosti je nemoguće provesti, te ostaje na razini ideje i apstrakcije.

U globalnim razmjerima važan je utjecaj i dominacija multinacionalnih korporacija. Statistička je činjenica da su prihodi najvećih svjetskih korporacija veći od BDP-a pojedinih zemalja. Analizom statističkih podataka Svjetske banke i instituta TNI (*Transnational Institute*), uzimajući u obzir BDP zemalja i godišnje prihode kompanija, vidljivo je da multinacionalne korporacije 2012. godine čine 37 od 100 najvećih gospodarstava svijeta⁸. Najveće korporacije

⁸ Prema podacima TNI (2016.): Prihodi najvećih svjetskih kompanija 2012. poput: Wal-Mart Stores (469 mlrd. USD), Royal Dutch Shell (467 mlrd. USD), Exxon Mobil (421 mlrd. USD), Sinopec-China (412 mlrd. USD) su veći od BDP-a brojnih zemalja.

najčešće se bave industrijom nafte ili bankarstvom, te imaju ogromnu financijsku moć, a time i moć u pregovorima, posebno prilikom ulaska na tržišta manje razvijenih zemalja. Također, treba napomenuti da upravo najveće svjetske kompanije, prvenstveno američke, obilježava visok stupanj nejednakosti u raspodjeli dohotka od rada, što pridonosi viskom stupnju nejednakosti u američkom društvu. Pikkety objašnjava da je upravo porast plaća među upravljačkim kadrovima na vrhu hijerarhije velikih kompanija, uz smanjenje progresivnog poreza na dohodak, dobrim dijelom doveo do povećanja nejednakosti u SAD-u od 80-ih godina nadalje (Pikkety, 2014.). Zagovornici slobodnog tržišta ne vide ništa problematično u takvoj nejednakosti plaća, tvrdeći da ako su „top“ menadžeri plaćeni 300 puta više od prosječnog radnika mora da je zbog toga jer svojoj kompaniji povećavaju vrijednost 300 puta više od prosječnog radnika. Ako netko ne postiže proizvodnost kojom može opravdati svoju visoku plaću, tržišne sile će to ispraviti (Chang, 2014.).

Pronalaženje veze između gospodarskog rasta i nejednakosti, te između globalizacije i nejednakosti složeno je područje istraživanja, koje ostavlja otvoreno pitanje je li za povećanje nejednakosti u svijetu kriva globalizacija ili bi bez globalizacije nejednakost bila još veća. Nedvojbeno ova tema i njezina kontroverznost ostavljaju dosta prostora za daljnje analize i znanstvena istraživanja. Neovisno o tome, statistička je činjenica da se u globalnim razmjerima ekonomska nejednakost povećava, što ugrožava socijalnu koheziju potrebnu za uspješno funkcioniranje gospodarstva i društva u cjelini, te izaziva opću zabrinutost međunarodne zajednice.

4. STATISTIČKA SLIKA EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI

Ekonomske nejednakosti mogu se promatrati kao nejednakosti u raspodjeli dohotka i nejednakosti u raspodjeli bogatstva (zaliha kapitala). Statistički podaci pokazuju da je nejednakost u raspodjeli bogatstva uvijek znatno veća od nejednakosti u raspodjeli dohotka, koji se može promatrati kao dohodak od rada ili od vlasništva nad kapitalom, te kao ukupni dohodak.

Iako je istraživanje ekonomskih nejednakosti složena pojava i rezultati istraživanja ovise o izvoru podataka koji se koriste, odnosno o tome koriste li se baze podataka utemeljene na anketama kućanstava o dohotku ili potrošnji (poput baze podataka Svjetske banke) ili baze podataka utemeljene na poreznim prijavama (WTID - *The World Top Incomes Database*), globalni trendovi su slični.

Statistički podaci pokazuju da se od 70-ih godina nejednakosti počinju znatno povećavati (grafikon 1.), te približavati granicama koje su bile početkom 20. stoljeća. Ova pojava se posebno odnosi na nejednakost vlasništva nad kapitalom: primjerice 2010. u SAD-u 10 % najbogatijih kontrolira: 71 % ukupnog kapitala, 40 % stanovništva u sredini: 25 %, a 50 % najsiromašnijih: tek

5 %. U srednjoj Europi nejednakost je nešto manje izražena, odnosno najbogatijih 10 % kontrolira 2010. oko 60 %, srednjih 40 % stanovništva: 35 %, a najsiromašnijih 50 % tek 5 % ukupnog kapitala. Odgovarajući Ginijev koeficijent⁹ u SAD-u iznosi 0,73, a u Europi 0,67 (Piketty, 2014.).

Zanimljiva su i istraživanja koja u novije vrijeme objavljuju financijske institucije, odnosno banke. Primjerice, prema podacima Credit Suisse 2014.: 0,7 % svjetskog stanovništva (35 mil. ljudi, koji pojedinačno imaju više od 1 mil. USD), posjeduju 44 % svjetskog bogatstva, a 69,8 % stanovništva (3,2 mlrd. ljudi koji imaju pojedinačno manje od 10.000 USD) tek 2,9 % svjetskog bogatstva (Credit Suisse, 2015.). Prethodne godine 2013., 0,7 % najbogatijih upravljao je s 41 %, a 68,7 % stanovništva s 3 % svjetskog bogatstva (Credit Suisse, 2015.), iz čega slijedi da se društveni sraz povećava. Posljednjih godina sve veći udio društvenog dohotka odlazi prema vrhu, prema najbogatijih 1 % stanovništva. U zemljama OECD-a, 2014. najbogatijih 10 % ostvaruje oko 9,5 puta veći dohodak, nego najsiromašnijih 10 %. Još prije 30-tak godina (1980.) Spomenuti omjer je bio 7:1, što znači da nejednakosti rastu unatoč gospodarskom razvoju (OECD, 2015.).

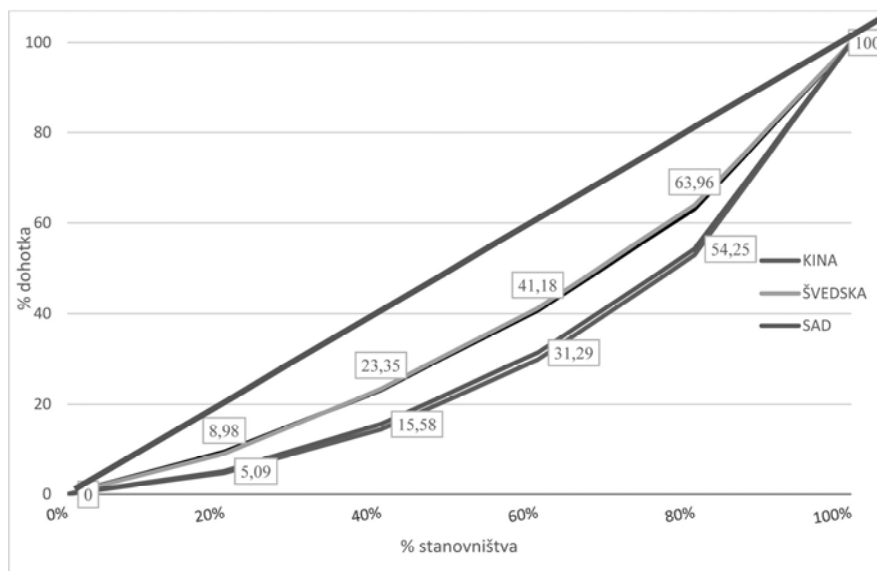
Grafikon 1. Nejednakost u raspodjeli bogatstva: SAD 1810.-2010.

Izvor: Piketty (2014.), dostupno na: piketty.pse.ens.fr/capital21c (02.01.2016.).

Nejednakost je raširena i unutar pojedinih zemlja, bez obzira promatra li se SAD ili Kina. Grafikonom 2., na osnovi podataka Svjetske banke o raspodjeli dohotka (koji su prikupljeni na temelju anketa o dohotku), prikazana je

⁹ Ginijev koeficijent koncentracije je relativna mjera koncentracije ili mjera nejednakosti (dispariteta) statističkog niza. Njegova vrijednost kreće se između 0 i 1, te što je bliži 1 vrijednosti niza neravnomjernije su raspoređene, što znači da postoji veća nejednakost u raspodjeli.

Lorenzova krivulja za pojedine zemlje. Plava linija označava liniju potpune jednakosti u raspodjeli dohotka. Što je Lorenzova krivulja udaljenija od plave linije veća je nejednakost u raspodjeli, te veći je Ginijev koeficijent, koji se određuje na osnovi odnosa između Lorenzove krivulje i potpune jednakosti u raspodjeli dohotka. Grafikon 2. prikazuje da je nejednakost SAD-a približno jednaka nejednakosti Kine, i daleko je od linije Švedske, koja se smatra jednom od zemalja s najmanjim nejednakostima. U SAD-u 80 % stanovništva ostvaruje 54,25 % ukupnog dohotka, a razliku (45,75 %) 20 % stanovništva s najvećim primanjima. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da SAD i Kina imaju približno jednak Ginijev koeficijent, SAD (0,41); Kina (0,42). Iz spomenutog proizlazi da neravnomjerna raspodjela dohotka nije obilježje samo zemalja u razvoju, već i najrazvijenijih zemalja svijeta poput SAD-a. Najveće gospodarstvo svijeta – SAD, ima 2013., 45,3 mil. siromašnih (prema nacionalnom konceptu siromaštva¹⁰), što znači da je službena stopa siromaštva 14,5 %, i za 2,0 % je veća negoli 2009. (US Census Bureau, 2014.).

Grafikon 2. Lorenzova krivulja (odabrane zemlje)

Izvor: obrada autora prema podacima Svjetske banke (2015.).

Raspodjela dohotka može se promatrati na način da se stanovništvo podijeli u desetine (10 % stanovništva) prema visini ostvarenog dohotka, na

¹⁰ US Census Bureau (2015.): Nacionalna granica: dohodak za četveročlanu obitelj ispod 24.221 USD godišnje, za jednu osobu ispod 12.081 USD

osnovi čega je formulirana tablica 1. Srednja klasa, koju je uvijek teško pojmovno odrediti, može se pojednostavljeno promatrati tako da se zbroje deveta, osma, sedma i šesta desetina (srednjih 40 % stanovništva). Promatrajući nejednakost u raspodjeli dohodaka od rada rezultati su manje ekstremni negoli kod raspodjele bogatstva, ali pokazuju da 50 % odraslog stanovništva s najmanjim prihodima od rada ostvaruje u Europi tek oko 29 % ukupnog dohotka, dok 10 % stanovništva s najvišim primanjima oko 24 % ukupnog dohotka. U SAD-u rezultati su još porazniji, odnosno 10 % najbolje plaćenih ostvaruje veći postotak ukupnih dohodaka (29,6 %) negoli najslabije plaćenih 50 % (22,3 %). Iz spomenutog slijedi da je najrazvijenija zemlja svijeta ujedno i jedna od zemalja s najvećim nejednakostima. Prema podacima Svjetske banke nejednakosti u raspodjeli dohotka od rada u SAD-u su u porastu, npr. 1986. gornjih 10 % stanovništva ostvarivalo je 26,9 % ukupnog dohotka, 1991. 27,6 %, a 2014. spomenuti postotak iznosi 30,2 % (Svjetska banka, 2015.).

Tablica 1.

Raspodjela dohotka od rada

Udio pojedinih skupina u ukupnom dohotku od rada	10 % najbogatijih (viša klasa)		40 % u sredini (srednja klasa)		50 % najsiromašnijih (niža klasa)		Gini koeficijent nakon oporezivanja	
	EU15	SAD	EU15	SAD	EU15	SAD	EU15	SAD
1995.	24,0	27,7	47,0	47,9	29,0	24,4	0,31	-
2000.	23,0	29,0	47,0	47,5	30,0	23,5	0,29	0,41
2005.	24,0	30,3	46,2	47,0	29,8	22,7	0,30	0,42
2010.	24,0	29,6	46,9	48,1	29,1	22,3	0,31	0,41
2014.	23,9	30,2	46,9	-	29,2	-	0,31	0,42

Izvor: obrada autora na osnovi podataka: Eurostat (2014.), WTID (2014.), Svjetska banka (2015.).

Srednja klasa, odnosno 40 % srednjeg stanovništva po visini dohotka, u prošlosti zapravo nije postojala, već je riječ o važnoj inovaciji sredine 20. stoljeća, te prema spomenutim podacima ona ostvaruje oko 47 % ukupnog dohotka. S obzirom na postojeće rastuće nejednakosti postoje razmišljanja da se srednja klasa smanjuje, što može biti poticaj za daljnja istraživanja spomenute teme.

5. DRUŠTVENA NEJEDNAKOST: IZAZOV SUVREMENOG DOBA

Ekonomsku nejednakosti danas jačaju i brojni socijalni problemi kao što su demografsko starenje stanovništva, niske stope fertiliteta, visoka nezaposlenost mladih, visoki mirovinski i zdravstveni troškovi, te onečišćenje okoliša. Zbog toga jedan od važnih izazova političke i gospodarske stabilnosti današnjeg društva i socijalnog kapitala postaje unaprjeđivanje humanog razvoja i jačanje socijalnih prava.

5.1. Izazov međunarodnih organizacija: humani razvoj

U suvremenom svijetu 21. stoljeća ostvaruje se visoka razina blagostanja, ali je svjetski dohodak neravnomjerno raspoređen. U svijetu u kojem globalni BDP iznosi preko 75 bilijuna USD, glad i krajnje siromaštvo ne bi trebali postojati, društvene nejednakosti trebale bi se smanjivati, a ne povećavati. Međutim, prikazani statistički podaci i rezultati istraživanja Ujedinjenih naroda i Svjetske banke pokazuju još uvijek veliki broj krajnje siromašnih, rastuće ekonomske nejednakosti i na usporavanje humanog razvoja na globalnoj razini. Postojeći stupanj nejednakosti na globalnoj razini je vrlo visok i postaje jedan od najvećih izazova za budući svjetski gospodarski razvoj.

Prema podacima Svjetske banke 2012. u krajnjem siromaštvu živi 12,7 % svjetskog stanovništva, koji imaju na raspolaganju manje od 1,9 USD dnevno (PPP, mjereno paritetom kupovne moći), a najviši udio krajnje siromašnih u ukupnom stanovništvu imaju zemlje subsaharske Afrike: 42,7 % ukupnog stanovništva i južne Azije: 18,7 % (Svjetska banka, 2015.). Prema rezultatima *Izvešća Ujedinjenih naroda 2014.* u svijetu danas živi 1,2 mlrd. ljudi, koji imaju na raspolaganju manje od 1,25 USD dnevno, i 2,7 mlrd. ljudi (37,9 % svjetskog stanovništva) koji žive s manje od 2,5 USD dnevno (UN, 2014.). Ekonomske nejednakosti samo su jedan manji dio šireg problema nejednakosti, koja uključuje brojne dimenzije povezane s mogućnostima izbora u pogledu zdravlja, obrazovanja i pristupa brojnim uslugama. Promatrajući multidimenzionalno siromaštvo, koje uključuje i pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama, prema podacima UN-a, gotovo 1,5 mlrd. ljudi u zemljama u razvoju živi u siromaštvu, u lošim životnim uvjetima bez pristupa obrazovnom i zdravstvenom sustavu, a još 800 milijuna ljudi živi na rubu siromaštva, što znači da je 2,3 mlrd. ljudi socijalno ugroženo (32,3 % svjetskog stanovništva).

Suvremeno društvo pored ostvarenja cilja suzbijanja krajnjeg siromaštva, treba ostvariti i dodatne ciljeve, koji su koncizno i cjelovito opisani u okviru ambicioznih: Milenijskih razvojnih ciljeva Ujedinjenih naroda (*MDG-Millennium Development Goals*) 2000. godine. Osam ciljeva sadržanih u „Milenijskim razvojnim ciljevima“¹¹ predstavlja početak preokreta u načinu

¹¹ U rujnu 2000. godine, 189 država članica UN-a usvojilo je osam Milenijskih razvojnih ciljeva:

razmišljanja svjetskih organizacija, gdje se naglašava važnost društvene osviještenosti i održivi globalni razvoj. Međunarodna zajednica promiče socijalni razvoj, koji se mora temeljiti na pravdi, solidarnosti i jednakosti među svim zemljama i unutar svake od njih, a socijalna pravda, jednakost i pravičnost čine temeljne vrijednosti svakog društvenog života. Međutim, poteškoće i sporost u ostvarenju postavljenih, naizgled, jednostavnih ciljeva, koji su trebali biti ostvareni već 2015. godine upućuju na složenost problematike u koju treba uključiti razmatranje cjelokupnog društvenog i gospodarskog okruženja pojedine zemlje (poboljšati učinkovitost institucija), kao i kulturološki identitet, koji uvelike određuje specifičnosti u načinu života i obrazovanja, te zemljopisna obilježja zemlje. Suzbijanje globalnog siromaštva predstavlja višedimenzionalni i izrazito dugotrajan proces razvoja, koji zahtijeva više od jednostavnog povećanja prihoda za siromašne, te uključuje mnogobrojne čimbenike i suradnju vlade, međunarodnih razvojnih agencija i nevladinih organizacija. Strategija razvoja podrazumijeva trajni gospodarski rast u nerazvijenim zemljama, što zahtijeva nove investicije u obrazovanje i javne institucije, kao i svladavanje posljedica prirodnih katastrofa. Također, treba napomenuti da prilikom primjene smjernica međunarodnih organizacija (posebno MMF-a) treba veliku pozornost posvetiti redoslijedu i brzini provedbe reformskih mjera, uzimajući u obzir širi društveni kontekst i „društveni ugovor“ koji povezuje građane međusobno, te građane i vladu (Stiglitz, 2004.). Najznačajniji napredak ostvarile su azijske zemlje (Kina, Malezija, Južna Koreja), koje su gospodarsku politiku zasnovale na vlastitoj promišljenoj ideologiji postepene liberalizacije, što se je odrazilo na smanjenje siromaštva, te na njihov uspjeh i konkurentnost. Međutim, u najmanje razvijenim zemljama svijeta krajnje siromaštvo je još uvijek alarmantno.

Analizirajući globalne trendove Izvještaj Ujedinjenih naroda za 2014. godinu ističe zabrinjavajuću činjenicu da svjedočimo usporavanju društvenog razvoja (mjereno indeksom humanog razvoja¹²) u svim regijama u odnosu prema razdoblju od 2000. do 2008.. Razina svjetskog indeksa humanog razvoja u 2013. godini iznosi 0,702, a prosječna godišnja stopa porasta humanog razvoja u svijetu iznosi tek 0,73 %. Razlozi usporavanja mogu biti sljedeći: posljedice financijske krize, prirodne katastrofe, klimatske promjene, oscilacije u cijenama hrane i ratni sukobi.

-
1. otkloniti krajnje siromaštvo i glad
 2. postići univerzalno osnovno obrazovanje
 3. promovirati jednakost spolova
 4. smanjiti smrtnost djece
 5. poboljšati zdravlje majki
 6. boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti
 7. osigurati održivost okoliša
 8. globalno partnerstvo u razvoju

¹² Indeks humanog razvoja (HDI – Human Development Index) određuje razinu životnog standarda i društvene razvijenosti pojedine zemlje. HDI pokušava rangirati sve zemlje svijeta na ljestvici od 0 (najniži humani razvoj) do 1 (najviši humani razvoj) na osnovi tri cilja: očekivano trajanje života, pristup obrazovanju i životni standard (BDP po stanovniku prema paritetu kupovne moći)

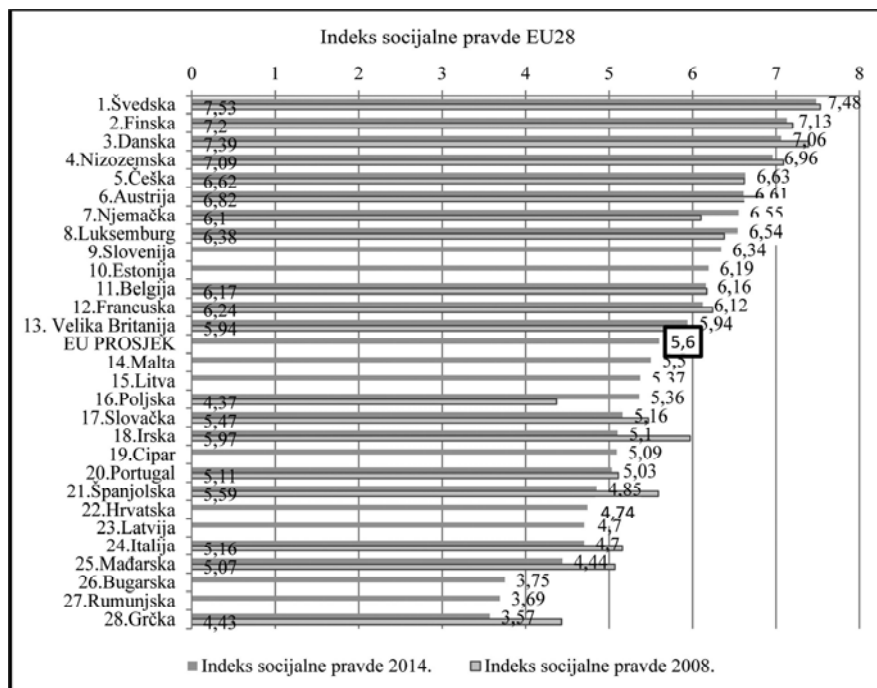
5.2. Socijalna pravda u Europskoj uniji

U pozadini današnjeg stupnja razvoja Europske unije i njezine težnje da postane najkonkurentnije i najdinamičnije gospodarstvo svijeta, nalaze se mnogobrojni problemi, među kojima se posebno ističe održivost današnjeg modela razvoja, čije je propitivanje izazvala globalna financijska i gospodarska kriza. Iako je Europska unija nastala na prije svega, ekonomskim temeljima (stvaranje zajedničkog ekonomskog prostora) socijalna pitanja postaju sve značajnija priključenjem novih relativno siromašnijih članica (Stubbs, 2005.). Politička stabilnost Europske unije sve više ovisi o stupnju socijalne pravde, kojoj se posvećuje sve veća pažnja i koja se zasniva na ideji da svi ljudi zaslužuju jednake uvjete za život i pravedni tretman u raspodjeli i preraspodjeli nacionalnog dohotka.

Europsko vijeće je 2000. godine putem Lisabonske strategije pozvalo na društvenu odgovornost, koju nasljeđuje Strategija „Europa 2020.“ kao nova paradigma pametnog, održivog i uključivog rasta. Vijeće Europske unije posebno zagovara načela socijalne kohezije, koja se definira kao sposobnost društva da osigura dobrobit svim svojim članovima, osiguravajući svima ostvarenje ljudskih potencijala svodeći nejednakosti na najmanju moguću mjeru i izbjegavajući marginalizaciju. Koncept socijalne kohezije temelji se na ispunjavanju tri ključne vrijednosti EU-a, a to su: ljudska prava, demokracija i vladavina prava (Vijeće Europske unije, 2004.).

S obzirom na sve veću važnost socijalne pravde, postavljeni su sljedeći ciljevi: suzbijanje siromaštva, pravedno obrazovanje, pristup tržištu rada, socijalna kohezija i nediskriminacija, kvalitetni zdravstveni sustav i međugeneracijska pravda. Riječ je o ciljevima na osnovu kojih je njemačka privatna i neprofitna zaklada Bertelsmann izračunala Indekse socijalne pravde za zemlje članice EU28 (Izveštaj o Indeksu socijalne inkluzije na europskoj razini - Social Inclusion Monitor Europe, SIM Index), promatrajući razdoblje 2008.-2014. Indeksi su izračunani na osnovu statističkih podataka (Eurostata), ali i rezultata na osnovi provedenih anketa.

Prosjek indeksa socijalne pravde 2014. za zemlje EU28 (28 zemalja članica Europske unije) iznosi 5,6 (na ljestvici od 1 do 10), što je vrlo niska ocjena s obzirom na postavljene strateške ciljeve (grafikon 3.). Prema rezultatima istraživanja utvrđeno je da se indeks socijalne pravde pogoršava u gotovo svim članicama zemalja EU28, što upućuje na produbljivanje socijalne nepravde koja sve više ugrožava ne samo stabilnost članica EU, nego i budućnost europskih integracija. Spomenuto stanje je posljedica stroge politike štednje i strukturnih reformi, koje teže gospodarskoj i proračunskoj stabilizaciji. U većini EU zemalja ovakva politika ugrozila je sustave socijalne sigurnosti, kao i sposobnost zemalja za ulaganje u obrazovanje, istraživanje i razvoj, zdravstveni sustav, upravo u ona područja koja su presudna za budućnost. Spomenuto istraživanje naglašava da je potrebno širiti svijest o problemima društvene nejednakosti u EU, koje su neodržive i rastuće.

Grafikon 3. Indeksi socijalne pravde u zemljama EU28

Izvor: Schraad-Tischler D., Kroll C. (2015.): Social Justice in the EU: A cross-national Comparison, Social Inclusion Monitor Europe SIM-Indeks Report, Bertelsmann Stiftung, str.8.

6. ZAKLJUČAK

Viziju gospodarskog prosperiteta i napretka u budućnosti, nemoguće je sagledati bez razmatranja socijalne dimenzije razvoja, koja traži pobliže ispitivanje ekonomskih nejednakosti i socijalne pravde.

Nejednakost u raspodjeli dohotka i bogatstva jedna je od najkontroverznijih tema u okviru razvoja ekonomskih misli i ekonomskih istraživanja. Ekonomske i, s njima povezane, društvene nejednakosti i siromaštvo, oduvijek su postojale u ekonomskoj povijesti, a odnos vladajućih političkih elita prema njima ovisio je o prevladavajućoj ideologiji i ekonomskoj teoriji promatranog razdoblja.

Nova održiva ekonomija 21. stoljeća suočava se s novim globalnim izazovima sadržanim u neravnomjernoj raspodjeli dohotka unutar zemalja i između njih, marginalizaciji i društvenoj isključenosti najranjivijih društvenih skupina. U takvom društvu nestaje povjerenje u sustav, povećava se udio

nezadovoljnih i nemotiviranih, što ugrožava socijalni kapital zemlje, društvene odnose, a time i političku i gospodarsku stabilnost. Društveni odnosi utječu na sve čimbenike proizvodnje, potiču ekonomsku kreativnost i omogućavaju raznim društvenim grupama i pojedincima da ostvare svoj potencijal, a upravo je razvoj ljudskog potencijala osnovni izvor stvaranja konkurentskih prednosti i uspjeha na svjetskom tržištu. S obzirom na porast društvene osviještenosti u zajednici od 90-ih godina nadalje, socijalno pitanje postaje jedna od ključnih dimenzija u sklopu održivog gospodarskog razvoja. Socijalna kohezija i smanjivanje ekonomskih nejednakosti postaju osnovna proklamirana načela u strategijama i programima međunarodnih organizacija (Svjetska banka, Ujedinjeni narodi, Europska unija).

Neoliberalni kapitalistički sustav suvremenog doba, temeljen na liberalizaciji i deregulaciji, odnosno ideologiji da tržišta sama po sebi postižu djelotvorne rezultate, koji ponovo postaje prevladavajuća doktrina krajem 20. stoljeća, često se okrivljuje za smanjivanje socijalnih prava i porast nejednakosti. U literaturi spomenute teze još uvijek nisu dostatno znanstveno istražene, te pronalaženje veze između globalizacije, gospodarskog rasta i nejednakosti složeno je područje istraživanja, koje ostavlja otvoreno pitanje je li za povećanje nejednakosti u svijetu kriva globalizacija ili bi bez globalizacije nejednakost bila još veća. Nedvojbeno je da ova tema i njezina kontroverznost ostavljaju dosta poticaja i prostora za daljnje analize i znanstvena istraživanja. Neovisno o tome, činjenica je da u neoliberalnom kapitalizmu postoji stalna tendencija prema smanjivanju državnih ovlasti i usluga koje pruža država, čime se otežava pristup najugroženijih slojeva stanovništva brojnim socijalnim uslugama, što može dovesti do društvenog sraza. Zato je postojeći model razvoja dugoročno neodrživ i zahtijeva promjene u obrascima ekonomskog, političkog i društvenog života i stvaranje nove održive ekonomije. Suprotstavljeni ciljevi globalizacije (težnje za profitom) i socijalne kohezije (zadovoljavanja socijalnih potreba) trebaju se prevladati, pošto gospodarska stabilnost ne može postojati bez povjerenja i uključenosti svih pojedinaca u društvenu zajednicu.

Jednostavno rješenje za problem rastućih nejednakosti ne postoji pošto je riječ o složenoj pojavi koja je posljedica mnogobrojnih čimbenika i okruženja u kojem živimo. Postojanje kvalitetnog državnog aparata, efikasne pravne i socijalne države može ublažiti nejednakost, ali ona će u većoj ili manjoj mjeri uvijek postojati. Ipak, pozitivan pomak prema postupnom rješenju problema je sazrijevanje kolektivne svijesti o nužnosti oblikovanja novog pravednijeg i humanijeg društva, i pretvaranje te svijesti u društveni preokret i svakodnevnu realnost. Društvo budućnosti je društvo u kojem je čovjek i njegovo dostojanstvo na prvom mjestu, jer iza svih velikih ideja, inovacija i postignuća nalazi se čovjek i njegova motivacija.

LITERATURA

Chang, H.J. (2014.): 23 stvari koje vam neće reći o kapitalizmu. Zagreb: Profil.

Credit Suisse (2015.): Global Wealth Report 2014., dostupno na: <https://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/?fileID=60931FDE-A2D2-F568-B041B58C5EA591A4> (pristup: 05.04.2015.)

Eurostat (2016.): Database., dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (pristup: 02.01.2016.)

Galbraith, J.K. (1987.): Ekonomija u perspektivi. Zagreb: MATE d.o.o.

Galbraith, J.K. (2012.): Inequaity and Instability. New York : Oxford University Press.

Global Finance (2015.): Global Data, Economic Data: The Poorest Countries in the World., dostupno na: <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/the-poorest-countries-in-the-world> (pristup: 06.04.2015.)

Jagić, S., Vučetić, M. (2012.): Globalizacijski procesi i kultura. Zagreb: Acta Iadertina, 9: 15-24.

Kuznets, S. (1955.): „Economic Growth And Income Inequality, The American Economic Review“. Numer One, volume XLV., dostupno na: <https://www.aeaweb.org/aer/top20/45.1.1-28.pdf> (pristup: 04.01.2016.)

Marx, K. (1999.): Capital A Critique of Political Economy Volume I Book One: The Process of Production of Capital., dostupno na: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/> (pristup: 11.01.2016.)

Mesarić, M. (2006.): Obrisi novog socijalno pravednog, ekonomski učinkovitog i ekološki održivog modela, Ekonomski pregled, 57 (12): 939-969.

Njavro, Đ. (1998.): Socijalna država, slobodno poduzetništvo i državna skrb. Osijek-Zagreb-Split: Panliber.

OECD (2014.): Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth., dostupno na: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/trends-in-income-inequality-and-its-impact-on-economic-growth_5jxrjncwxv6j-en (pristup: 05.04.2015.)

OECD (2016.): Database., dostupno na: <https://data.oecd.org/society.htm> (pristup: 02.01.2016.)

Piketty, T. (2014.): Kapital u 21. stoljeću, prvo izdanje. Zagreb: Profil.

Polanyi, K. (2001.): The great transformation: the political and economic origins of our time I Karl Polanyi; foreword by Joseph E. Stiglitz; with a new in trod. by Fred Block. Boston: Beacon Press.

Polšek, D. (2003.): Zapisi iz treće kulture. Zagreb: Jesenski i Turk

- Rawls, J. (1999.): A theory of Justice. New York: Belknap Press.
- Ricardo, D. (1953.): Načela političke ekonomije. Zagreb: Kultura.
- Roser, M. (2015.): Income Inequality., dostupno na: <http://ourworldindata.org/data/growth-and-distribution-of-prosperity/income-inequality> (pristup: 02.01.2016.).
- Schraad-Tischler, D., Kroll, C. (2015.): Social Justice in the EU: A cross-national Comparison, Social Inclusion Monitor Europe SIM-Indeks Report, Bertelsmann Stiftung., dostupno na: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12786&langId=en (pristup: 28.02.2015.).
- Selwyn, B. (2014.): The Global Development Crisis. Cambridge: Polity Press.
- Smith, A. (1976.): The wealth of Nations. Chicago: University of Chicago Press.
- Stiglitz, J.E. (2004.): Globalizacija i dvojbe koje izaziva. Zagreb: Algoritam.
- Stubbs, P., Zrinščak, S. (2005.): Proširena socijalna Europa? Socijalna politika, socijalna uključenost i socijalni dijalog u Hrvatskoj i Europskoj uniji., dostupno na: <http://www.ijf.hr/Eu3/stubbs-zrinscak.pdf> (pristup: 11.01.2016.).
- Šućur, Z. (1995.): Koncept socijalne isključenosti, Revija za socijalnu politiku, 3: 223-230.
- The World Bank (2015.): Database., dostupno na: <http://data.worldbank.org/topic/poverty> (pristup: 22.02.2015.).
- The World Bank (2015.): Distribution of income or consumption., dostupno na: <http://wdi.worldbank.org/table/2.9> (pristup: 05.04.2015.).
- The World Bank (2015.): World Development Indicators 2013., dostupno na: databank.worldbank.org/data/download/WDI-2013-ebook.pdf (pristup: 14.12.2015.).
- Todoro, M.P., Smith S.C. (2006.): Ekonomski razvoj, deveto izdanje. Sarajevo: TKD Šahinpašić,
- Transnationale Institute TNI (2016.): Database., dostupno na: <https://www.tni.org/en> (pristup: 02.01.2016.).
- Učur, Đ. (2000.): Socijalno pravo. Zagreb: Informator.
- UN - United Nations (2015.): Millennium Development Goals., dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml> (pristup: 22.02.2015.)

UNDP - United Nations Development Programme (2014.): The Millennium Development Goals Report 2014., dostupno na: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml> (pristup: 22.02.2015.).

UNDP - United Nations Development Programme (2014.): Human Development Report 2014., dostupno na: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf> (pristup: 22.02.2015.).

US Census Bureau (2014.): Income and Poverty in the United States: 2013., dostupno na: <http://www.census.gov/content/dam/Census/library/publications/2014/demo/p60-249.pdf> (pristup: 05.04.2015.).

Vijeće Europske unije (2016.): Human Rights Democracy and the Rule of Law., dostupno na: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf (pristup: 03.01.2016.).

WTDI – World Top Incomes Database (2016.): Database., dostupno na: <http://www.parisschoolofeconomics.eu/en/research/the-world-top-incomes-database/> (pristup: 02.01.2016.).

Patricija Pavlišić, univ. spec. oec.

PhD Student

Juraj Dobrila University

Faculty of Economics and Tourism "dr. Mijo Mirković"

E-mail: patricija.pavlisic@pu.t-com.hr

SOCIETY ON THE PATH TO COLLISION: HISTORICAL OVERVIEW AND THE NEED FOR DEVELOPMENT OF A MORE EQUAL NEW ECONOMY

Abstract

With the development of economic thought and social awareness, the vision of economic prosperity and progress in the future cannot be perceived without considering the social dimension of the future sustainable economic development. This social dimension requires a more detailed research of the existing economic and social inequalities and sustainability of social justice. The current distribution of the world wealth indicates a growing social gap, which is in complete contrast with the new values of social cohesion, advocated by the international community. Therefore, in this paper the existing concept of new economy is viewed from the global perspective of historical overview of deep social changes and growing social inequalities, which indicates a need to form a more just new economy. By analysing the existing condition we come to a conclusion that the contrasting goals - globalization (aspiration to make profit) and social cohesion (fulfilment of social needs) must be overcome, since there will be no economic stability without trust and involvement of every individual into social community. In future the building of quality social and human capital is required, emphasising the new paradigm of intelligent, sustainable and inclusive growth, the growth in which each individual is given the opportunity to fulfil his developmental individual potentials. The society of the future is a society in which man and his dignity are at the forefront, a society in which there is no room for ignorance and prejudice towards those who are different, because man and his motivation lie behind all great ideas, innovations and accomplishments.

Key words: new economy, economic and social inequalities, social justice, social cohesion

JEL classification: A13, F63, O15